

DIMENZIJE INOZEMNIH DIREKTNIH ULAGANJA U SUVREMENOM SVIJETU

Autorica u radu pokazuje da su inozemne direktne investicije (FDI) u minula dva desetljeća decenije postale značajan oblik ulaganja kapitala u svijetu, a da opada relativno značenje državnih investicija i bankarskih kredita državama. Ukazuje na činjenicu da je EU danas najveći davalac i primalac FDI, jer je mobilnost kapitala silno povećana stvaranjem ekonomske integracije 15 zemalja članica.

Direktne inozemne investicije

Direktnu investiciju u inozemstvu (*Foreign Direct Investment* – FDI, engleski akronim) tvrtka može izvesti na dva načina: (a) investiranjem u potpuno novi pogon, odnosno djelatnost (tzv. "greenfield investment"); (b) kupovinom ili spajanjem domaćeg pogona s postojećom tvrtkom u inozemstvu.¹ U oba slučaja, tvrtka postaje dio međunarodnog proizvodnog sustava koji predstavlja multinacionalna kompanija, što uključuje i strateško upravljanje iz središta multinacionalne kompanije.

* Izvanredni profesor Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Članak primljen u uredništvu 15. 12. 2001.

¹ Podaci o FDI, jednako o izgradnji novih poduzeća kao i o "spajanjima i kupovini" skupljaju se po UNCTAD-u. Iznimno mali broj država objavljuje podatke o spajanjima i kupovinama domaćih poduzeća sa stranim tvrtkama (USA, Japan), a nema ni jedne, koja bi objavljivala koliki su iznos njezini građani koristili za plasmane kapitala (kao FDI) u inozemstvu. Zato se metoda, koju koristi UNCTAD već desetak godina mora prihvatiti kao jedino moguće rješenje, a pitanje je hoće li se to i moći računati u sve više globaliziranoj ekonomiji.

Najrasprostranjeniji FDI je preuzimanje nacionalnih tvrtki i/ili sjedinjenje s velikom (najčešće) multinacionalnom kompanijom. To se obavlja kupovinom određene nacionalne tvrtke ili novcem i /ili u robi i proizvodima. Manje su zastupljene direktne investicije radi izgradnje novih objekata (tzv. "greenfield" investicije). Pored toga FDI čini reinvestirani profit preuzete kompanije, odnosno pozajmice koju novi "roditelji" daju novopridošlom "posinku" u okviru kompanije.

Valja upozoriti na razgraničenje FDI od "portfolio investicija". Ove posljednje - kupovina do 10% dionica- u pravilu se povezuje s čistim financijskim ulaganjima i one nisu razmatrane u ovom tekstu. No, linija razgraničenja nije uvijek jasna. Ekonomski, FDI označava dugoročan interes ulagača kapitala u inozemno poduzeće, dok je portfolio investicija u pravilu vezana na tekuće momentalne performance poduzeća. U slučaju nedostatnog profita inozemni kupac manje od 10% dionica nerijetko će napustiti svoj plasman, prodati dionice i okrenuti se prema unosnijem poduzeću. Radi predodžbe spomenimo podatak da su portfolio investicije godine 1999. iznosile oko 105 milijardi dolara, što je predstavljalo oko 14% iznosa danog za spajanja i kupovine poduzeća (u engleskom Mergers i Acquisitions, koristit ćemo engleski akronim M&A za takav oblik).

Direktne investicije u inozemstvo pokazivale su izniman porast u posljednjih dvadeset godina 20. stoljeća. U globaliziranom svijetu, u kojem sve manju prepreku kretanju roba i kapitala predstavljaju državne granice, kapital je postao pokretljiviji, probivši negdašnje nacionalne barijere, upućujući se tamo, gdje se osigurava najveći profit. To se zbiva uz uvjet ekonomske i političke stabilnosti zemlje, u koju se ulazi, postojanja odgovarajućeg privrednog sustava, koji omogućuje transfer profita i drugog.

Podaci tablice 1. govore o dimenzijama FDI u suvremenom svijetu. Svjetski tokovi FDI povećali su se od 58 milijardi USD u godini 1982. na 865 milijardi u 1999. - što znači povećanje za 15 puta. Godišnja stopa povećanja toga pritoka kapitala u posljednjih je nekoliko godina 1996.-1999., dosegla 32% godišnje (prema 24% u prethodnom desetljeću!).

Tablica 1.

SVJETSKE INOZEMNE DIREKTNE INVESTICIJE, 1982.-1999.

	Inozemne direktne investicije (milijardi USD)			Godišnja stopa rasta FDI (u %)		
	1982.	1990.	1999.	1982.- -1990.	1991.- -1995.	1996.- -1999.
FDI-priljev	58	209	865	24,0	20,0	31,9
FDI- odljev	37	245	800	27,6	15,7	27,0
FDI u zemlji	594	1761	4772	18,2	9,4	16,2

Svijet u cjelini						
GDP	10.611	21.473	30.061	11,7	6,3	0,6
Investicije u fiksna sredstva	2.231	4.686	6.058	13,5	5,9	-1,4
Izvoz roba i usluga	2.041	4.173	6.892	15,0	9,5	1,5
FDI – priljev kao:						
- % GDP-a	0,5	1,0	2,9	-	-	-
- % investicija	2,6	4,5	14,3	-	-	-
- % izvoza	2,8	5,0	12,6	-	-	-

Izvor: World Investment Report, 2000.

Što ovi podaci znače? U odnosu na svjetski proizvod, udio FDI bio je svega 5 promila u godini 1982., danas je to 29 promila. Na svršetku 90-tih čak je sedmina svjetskih investicija bila u obliku FDI, koje su činile osminu svjetskog izvoza roba. Kapital, koji je uložen preko FDI, danas se približava iznosu od blizu 5 trilijuna dolara. Sve to govori da se radi o iznimno značajnoj ekonomskoj kategoriji koja će svojom dinamikom u ne tako dalekoj budućnosti biti presudna za gospodarski razvitak svijeta i nacionalnih gospodarstava. Zato je izučavanje tog fenomena od iznimnog značenja i za ekonomsku teoriju i još više za gospodarsku politiku.

U devedesetim su godinama izgradnja i stvaranje novih poduzeća bila rijetka i malobrojna, a dominiraju “spajanje” (mergers) i pripajanje (acquisitions) inozemnih tvrtki, u pravilu od strane multinacionalnih kompanija. Više od polovine svih kupovina činile su one FDI, kojima se u potpunosti preuzimalo vlasništvo. Obratno, kupovina manjinskog udjela (10%-49%) bila je razmjerno rijetka, manje od 20% svih slučajeva u razvijenim zemljama, a u zemljama u razvoju taj je postotak oko 35%.

Tablica 2.

NAJVAŽNIJI POKAZATELJI O MULTINACIONALNIM TVRTKAMA U SVIJETU, 1982.-1999.

Pokazatelj	Vrijednost (milijardi USD- tekuće cijene)			Godišnja stopa rasta (u %)		
	1982.	1990.	1999.	1986.- -1990.	1991.- -1995.	1996.- -1999.
Godine						
FDI-priljev kapitala	58	209	865	29,0	20,0	31,9
Prekogranični M&A	..	151	720	26,4	23,3	46,9
M&A u % od FDI	..	72	83	-	-	-
Prodaje multinacionalnih tvrtki (mlrd.USD)	2.462	5.503	13.564	15,8	10,4	11,5

-Izvoz multinacion. tvrtki	637	1.419	3.045	16,4	7,1	15,3
-zaposleni (000)	17.433	23.605	40.536	5,6	5,0	8,3
-ukupni kapital multinacionalnih tvrtki	1.886	5.706	17.680	18,0	13,7	16,5

Izvor: kao u tablici 1.

Prekogranične M&A činile su 72% svih FDI u godini 1990., a čak 83% u godini 1999. Više od četiri petine svih FDI, prema tome, apsorbirano je u velike multinacionalne ekonomske sustave, koji svojom moći dominiraju na svjetskoj gospodarskoj sceni. Prema podacima prikazanom u tablici 2. multinacionalne kompanije su godine 1999. prodale svojih proizvoda u iznosu od 13.564 milijardi USD (nasuprot svega 2.462 milijardi u godini 1982.). Gotovo polovinu svjetskog izvoza u godini 1999. činio je izvoz multinacionalnih kompanija (preciznije, 46%), koje u procesu izgradnje svojih proizvoda, očito u mnogo većoj mjeri koriste svjetsku trgovinu, nego ostali proizvođači. Oslanjanje na najjeftinije i najkonkurentnije proizvode uzrok je fenomenalnog rasta tih multinacionalnih divova, koji su 1999. zapošljavali više od 40 milijuna radnika i imali blizu 18 trilijuna dolara uložnog kapitala. Radi se novom globalnom fenomenu, koji svojim imanentnim zakonitostima maksimizacije profita mijenja gospodarstvo svijeta. To je vidljivo pri razmatranju učešća koje FDI imaju pri investicijskom procesu, koji u mnogo čemu determinira gospodarski rast (što je već davno objasnio Harrod-Domarov model rasta). Podaci o tome dani su u tablici 3.

Tablica 3.

ZNAČENJE DOTOKA FDI U FORMIRANJU KAPITALA, PREMA REGIJAMA I SEKTORIMA

Regija		FDI priljev (u % formiranja kapitala)	Industrija	Ostale djelatnosti
Razvijene zemlje	1980	2,7	8,5	3,4
	1990	4,9	11,9	5,2
	1998	10,9	16,6	12,9
Zemlje u razvoju	1980	1,2	11,7	3,6
	1990	4,0	22,3	6,7
	1998	11,5	36,7	17,7
Središnja i Istočna Europa	1980	0,1
	1990	1,5	..	0,7
	1998	12,9	16,2	..

Izvor: kao u tablici 1

U nacionalnom formiranju kapitala FDI danas sudjeluju između 11% i 13%, dok je godine 1980. to bilo svega 2%. Želimo naglasiti činjenicu da FDI ima najveće učešće u ukupnim investicijama u industriji, gdje njihov udio u ukupnim industrijskim investicijama u zemljama u razvoju iznosi čak 37%, a u svijetu 17%!! To učešće stalno raste, što govori da je industrijska aktivnost i dalje iznimno profitabilna, uz uvjet da se uspostavi mrežni sustav u globalnim ekonomijama preko multinacionalne kompanije. Začuđuje pritom da su u svijetu FDI usmjerene prvenstveno prema industriji, osim u zemljama Središnje i Istočne Europe. Što je tome razlog? Jesu li to institucionalni okviri, stanje industrije na tom području (tehnološka zaostalost), kadrovska i druga situacija? Pokušat ćemo na ta pitanja odgovoriti u daljem tekstu.

Očito je kako kapital ne poznaje nacionalni interes, već su to profit i akumulacija kapitala na osnovi svjetskog tržišta. Nastupila je "internacionala kapitala", solidarnost nacionalnih vlasnika kapitala objedinjenih u gigantskim transnacionalnim kompanijama. Liberalizacija svjetske trgovine, sa slobodnijim kretanjem financijskog kapitala, dovodi do jačanja monopolističkih, transnacionalnih obilježja ne samo kapitala, već i njihovih vlasnika. Time se stvaraju novi ekonomski odnosi u svijetu, što zahtijeva i drugačiji pristup teoriji ekonomske znanosti.

Zemlje odljeva i priljeva FDI-a

Odakle potječu direktne investicije iz inozemstva? Prije odgovora, valja naglasiti da su to privatne, a ne javne investicije zemlje iz koje potječu sredstva. Podaci, koje dajemo u tablici 4. samo označuju zemlju porijekla investicije, u pravilu zemlju u kojoj se nalazi sjedište tvrtke, koja plasira svoja sredstva u neku drugu zemlju. U globalnoj ekonomiji, koja sve brže stvara multinacionalne kompanije, one radi akvizicije novog kapaciteta u bilo kojoj zemlji izvan sjedišta kompanije, direktno investiraju iz raspoloživih sredstava, pri čemu izvori mogu biti iz mnogih zemalja. Ali, ako nije izričito naznačeno, pri objedinjavanju ili kupovini u stranoj zemlji odakle potiču sredstva, uzima se u statistikama da su potekla iz zemlje, u kojoj je sjedište kompanije. Međutim, u tim podacima ne nalaze se podaci o međunarodnoj kupovini poduzeća u istoj zemlji. Imajući te opaske na umu, potrebno je sagledati odakle potječu FDI.

Iz analize podataka o izvorima FDI, mogu se lako izvući sljedeći zaključci:

(1) Razvijene zemlje glavni su izvor kapitala, koji se plasira preko FDI. One daju čak 90% ukupnog iznosa!! To samo po sebi ne iznenađuje, jer da je plauzibilno da samo te zemlje mogu biti značajnije izvorište kapitala. Valja dodati da je stvarno učešće razvijenih zemalja u plasmanima FDI i veće nego

što ga ovi podaci pokazuju. Zbog razloga, koje je teško dokučiti, plasmani FDI iz Hong-Konga, Tajvana i Singapura svrstani su među investicije “zemalja u razvoju”, iako je evidentno da se radi o razvijenim gospodarstvima. Ako bismo investicije tih zemalja pribrojili onima iz razvijenih zemalja (što je ekonomski opravdano), tada bi izvori FDI gospodarski razvijenih zemalja bili zastupljeni sa čak 95%!!

(2) Unutar grupacije “razvijene zemlje” zamjećuje se opadanje značenja Japana i “ostalnih razvijenih zemalja” kao izvora FDI (sa 17% svjetskih FDI u šestogodišnjem razdoblju 1988.-93. na svega 3,7% u godini 1999.); stagniraju USA i Kanada sa svojim udjelom u izvorima od oko 20%, a naglo se povećava značenje Europske unije u ukupnim plasmanima sredstava (sa 48% u razdoblju 1988.-1993. na čak 64% u godini 1999). Ako tome dodamo “ostaluu razvijenu Europu” (gdje su značajni izvoznici kapitala Švicarska i Norveška) tada udio razvijenih europskih zemalja u ukupnim plasmanima FDI, dostiže čak 67% u godini 1999. To naglo povećanje učešća Europske unije u FDI posebno valja istaći zbog činjenice da se odvija pri iznimno snažnom povećanju mase izvoza kapitala: svjetski je izvoz kapitala povećan za 3,6 puta u devedesetim godinama (u odnosu na prosjek iz 1988.-1993. godine), a izvoz kapitala iz Europske unije čak za pet puta!!

Tablica 4.

IZVORI FDI PO ZEMLJAMA, 1988.-1999.

Područje/ zemlja	1988.-1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.
SVIJET	221.357	282.902	357.537	390.776	471.906	687.111	799.928
<u>Razvijene zemlje</u>	197.581	240.487	306.822	331.963	404.153	651.873	731.765
-EU	107.220	120.684	158.990	182.266	223.662	425.495	509.824
-Zapadna. Europa ^{1/}	8.419	12.981	15.090	22.115	22.802	19.252	23.421
-USA	39.323	73.252	92.074	84.426	99.517	146.052	150.901
-Kanada	5.309	9.296	11.464	13.098	22.515	31.286	17.816
-Japan	32.472	18.089	22.508	23.442	26.059	24.152	22.743
-Ostale razvijene zemlje ^{2/}	4.837	6.185	3.696	6.616	9.598	5.636	7.060
<u>Zemlje u razvoju</u>	23.729	42.124	50.259	57.763	64.335	33.045	65.638
- Afrika	1.001	528	175	-43	1.617	648	933
-Latinska Amerika i Karibi	6.930	6.094	7.305	5.823	15.050	9.405	27.325
- Azija	15.528	35.484	42.738	51.885	47.418	22.818	37.239
- Središnja i Istočna Europa	267	291	456	1.051	3.417	2.193	2.526

Izvor: WIR, 2000.

^{1/} Norveška, Švicarska i Island

^{2/} Australija, Novi Zeland, Izrael i J. Afrika

Drugo je pitanje s tim u vezi regionalna orijentacija FDI- kamo odlaze, u koje zemlje i područja, FDI? (tablica 5.). Glavnina svjetskih direktnih inozemnih investicija upućuje se u privredno razvijene zemlje (74% u razdoblju 1988.-93. i 73% u godini! 1999.). Inozemne direktne investicije usmjeravaju se u razvijene zemlje Azije (Singapur, Hong Kong, Tajvan) koje su svrstane među zemlje u razvoju; kada bi se one dodale zemljama u razvoju, plasman FDI u razvijene zemlje dosegao bi skoro 80%. Svega oko petine svih FDI ide u privredno nerazvijene dijelove svijeta, koji čine više od četiri petine svjetskog stanovništva i kojima je kapital neophodan zbog razvitka svojih potencijala i sustizanja daleko ispred njih odmaklih ekonomija po stupnju privrednog razvitka. Time ponovno dolazimo do zaključka: FDI su prvenstveno u funkciji maksimizacije prihoda imaoća kapitala, a gospodarski razvitak (eventualno nerazvijenih) tek je popratna pojava, dobrodošla, ako se ostvari. A događa se tek kada je zemlja, koja želi primiti FDI u stanju osigurati unosan plasman kapitala, osigurati ga ne samo prirodnim bogatstvima, kvalitetom i po nadnicama prihvatljivom radnom snagom, već i političkom, pravnom i ekonomskom sigurnošću dane zemlje. Kao potvrdu u prilog ovoj tezi možemo uzeti iznose FDI u zemlje Središnje i Istočne Europe. One su na početku tranzicije bile iznimno male: svega 3,6 milijardi USD (manje od 2% ukupnog pritoka FDI-a). Godine 1999. one iznose 21,4 milijardi USD, šest puta više nego na početku devedesetih godina (što čini ipak samo 2,4% ukupnog svjetskog pritoka FDI-a). Od kontinenta u razvoju samo Afrika prima manje FDI-a, u masi i u strukturi, od Središnje i Istočne Europe. To je dobar indikator opreznosti, s kojom multinacionalne tvrtke i drugi kapitali, ulaze na ovo tržište.

Analiza plasmana FDI u svijetu u devedesetim godinama pokazuje da više nema klasičnih zemalja izvoznika, odnosno uvoznika kapitala (u cjelini). Mnoge su zemlje istodobno i veliki izvoznik i veliki uvoznik kapitala. To se jasno vidi iz podataka tablice 5.

Tablica 5.

SALDO ODLJEVA I PRILJEVA KAPITALA PO ZEMLJAMA
I PODRUČJIMA U DEVEDESETIM GODINAMA

Područje/ zemlja	Odljev (milijuni USD)		Priljev (milijun USD)		Saldo (milijuni USD)	
	1988.- -1993.	1997.- -1999.	1988.- -1993.	1997.- -1999.	1988.- -1993.	1997.- -1999.
Razvijene zemlje	197.581	595.930	140.088	464.105	-57.493	-131.825
- EU	107.220	386.327	78.511	227.496	-28.709	-158.831
-Zapadna. Europa ^{1/}	8.419	21.825	2.463	10.575	-5.956	-11.250
- USA	39.323	132.157	44.781	189.112	5.458	56.956
- Kanada	5.309	23.872	5.336	19.509	27	-4.363
- Japan	32.472	24.318	737	6.378	-31.735	-17.940

-Ostale razv.zemlje ²	4.837	7.431	8.260	11.095	3.423	3.664
Zemlje u razvoju	23.729	56.864	46.919	207.038	23.190	150.175
- Afrika	1.001	1.067	3.472	7.788	2.471	6.721
-Latinska Amerika i Karibi	6.930	17.260	12.136	77.808	5.206	60.548
- Azija	15.528	35.825	29.854	101.303	14.326	65.505
- Središnja i Istočna Europa	267	2.712	3.623	20.139	3.356	17.427

NAPOMENA: Minus (-) označava zemlje s većim odljevom od priljeva FDI.

^{1/} Norveška, Švicarska i Island

^{2/} Australija, Novi Zeland, Izrael i J. Afrika

Razvijene zemlje najznačajniji su izvoznik kapitala, ali zato što značajan dio ukupnih njihovih plasmana odlazi u razvijena područja svijeta, to prema zemljama u razvoju kreće osjetno manje sredstava. Iz predočenih podataka proizlaze sljedeći makroekonomski zaključci: (a) U modernom globalnom svijetu sve su zemlje u isti mah i izvoznik i primalac FDI. Razlike postoje samo u visini sredstava, koja se ili plasiraju iz dane zemlje ili primaju u danoj zemlji. (b) postoje, ipak, neka područja ili zemlje, koje dugoročno izvoze više kapitala nego što ga primaju. Iz salda odljeva i priljeva kapitala (tablica 5.) vidljivo je da je Europska unija najveći neto davalac FDI-a, koju slijede Japan, Kanada i "ostale europske zemlje". Japan bilježi apsolutan i relativan pad neto odljeva kapitala, što je povezano sa stagnacijom japanskog gospodarstva u 90-tim godinama. Konstantni rast neto-odliva kapitala iz EU nameće pitanje: nije li toliki odljev (blizu 160 milijardi dolara godišnje) jedan od uzroka sporijeg gospodarskog razvitka Europe u devedesetim godinama? Ovdje moramo izvući jedan važan zaključak koji mijenja negdašnje predodžbe o izvorima međunarodnog kapitala. Prije I. svjetskog rata računalo se kako su Francuska i Engleska glavne zemlje izvoznice kapitala: poslije II svjetskog rata tu su funkciju sve do 80-tih godina preuzele SAD. U devedesetim godinama stupa na scenu, međutim, Europska unija (s Engleskom, Francuskom i Njemačkom) kao glavno područje izvoza kapitala, za kojima slijedi SAD. Međunarodni kapital, tražeći profit i sigurnost svojih plasmana, danas nalazi rentabilnim plasirati svoja sredstva prvenstveno u razvijene zemlje i velika tržišta. Izbjegavaju se zemlje, koje su protekcionističke, sa složenim gospodarskim sustavima (mali unos FDI u Japan, sve do godine 1999., izvrsna je potvrda ovoj hipotezi), čak ako i imaju veliko unutarnje tržište. Za mnoge će veliko iznenađenje predstavljati činjenica da su SAD u 90-tim godinama imale mnogo veći priljev FDI nego što je bio odljev iz te zemlje tradicionalnog izvoznika kapitala. Iznimne rezultate postignute u SAD u devedesetim godinama (visoka stopa rasta gospodarstva, uz nisku inflaciju, visoko povećanje zaposlenosti itd.) valja pripisati i ogromnom priljevu FDI. Neto priljev od 57 milijardi USD godišnje (u trogodištu 1997.-1999.) znači godišnje investicije od preko 200 dolara po stanovniku, što omogućuje zapošljavanje više milijuna radnika!! "Tajnu" gospodarskog

prosperiteta SAD u devedesetim godinama valja stoga tražiti i u stabilnom i zdravom gospodarskom sustavu, koji je magnetski privlačio kapital iz čitavog svijeta. U suštini je ukupni pritek kapitala u SAD bio i veći, jer izneseni podaci ne uključuju portofolio investicije, koje su u slučaju SAD (gdje je Dow Jones bio u konstantnom rastu sve do svršetka stoljeća) bile iznimno atraktivne za inozemne ulagače. (c) Zemlje u razvoju imaju veći priljev od odljeva kapitala po osnovu FDI. Taj je saldo iznimno mali za Afriku u cjelini (što je jedan od uzroka teškoćama s kojima se taj kontinent hrva desetljećima), i za Središnju i Istočnu Europu (iako taj dio svijeta pokazuje značajno poboljšanje na svršetku devedesetih godina). Iznimno visoku atraktivnost za FDI investicije imaju sada Istočna i Jugoistočna Azija i Latinska Amerika i Karibi (saldo je kod ove posljednje regije povećan čak za 12 puta).

Dužni smo istaći jednu činjenicu pozornom čitatelju FDI brojki. Nerijetko se događa da kompanija ili pojedinac koji je plasirao svoja sredstva u kupovinu neke tvornice ili pripojio postojeću u svoj holding, nakon izvjesnog vremena napušta to svoje ulaganje, prodajući ga ili domaćoj tvrtki (tada se ono u ovim statistikama ne registrira) ili nekom drugom stranom koncernu (pa je to za isti objekt još jedan FDI u statistikama koje prate kretanje FDI, čime se praktički vrijednost istog objekta dva puta evidentira!!). Da bi se to izbjeglo, statističari UN vode posebnu evidenciju o vrijednosti kapitala koji je preuzet po FDI u svim zemljama plasmana. Prema tim podacima vrijednost kapitala plasiranog putem FDI iznosi blizu 5 trilijuna USD (precizno 4.759 milijardi USD), što je povećanje za 9 puta u 19 godina koje prikazuje tablica 6. Gotovo polovina toga iznosa plasirana je u zemlje Europske unije (49% u 1999. godini), više od četvrtine u dvije zemlje Sjeverne Amerike (28%).

Tablica 6.

REGIONALNA STRUKTURA PLASMANA KAPITALA U OBLIKU FDI

Područje/ zemlja	1980.	1985.	1990.	1995.	1999.
SVIJET - FDI (milijardi USD)	523,3	707,1	1.716,4	2.870,4	4.759,3
<i>Struktura(u % - svijet=100)</i>					
Razvijene zemlje	96,8	95,4	95,2	90,8	89,9
Zemlje u razvoju	3,2	4,6	4,8	9,2	10,1
-Afrika	0,2	1,0	0,7	0,5	0,4
-Latinska Amerika	1,7	2,0	1,2	1,7	2,2
-Središnja i Istočna Europa	..	0,0	0,0	0,2	0,3
-Azija	1,2	1,6	2,8	6,8	7,2

Izvor: WIR, 2000.

U privredno razvijenim zemljama, (kako ih definiraju UN) nalazi se devet desetina svih plasmana. Nasuprot tome, udio zemalja u razvoju iznimno je mali: tek je u godini 1999. dosegao 10% (prema svega 3% u godini 1980.). U strukturi plasiranog kapitala učešće je cijelih kontinenata iznimno nisko (jednako Afrike kao i Latinske Amerike s Karibima), što se odnosi i na zemlje u tranziciji Središnje i Istočne Europe. Povećanje pokazuje samo Azija, ali i tu se značajan dio odnosi na razvijene (poput Hong –Konga, Singapura i Tajvana).

Prezentirani podaci u tablici 6 govore o iznimnoj pokretljivosti kapitala u devedesetim godinama. Poslovni svijet u današnje vrijeme raspolaže ogromnim financijskim sredstvima: negdašnja praksa čuvanja sredstava u bankama (koje svojim plasmanima omogućuju plaćanje kamata depozitarima) postupno se napušta, jer su pri velikoj ponudi novčanih sredstava, kamate na štednju pokazale dramatičan pad u svim razvijenim ekonomijama. Zato poslovni ljudi žele plasirati svoja sredstva preko investicijskih fondova i velikih kompanija u inozemstvo, očekujući veći profit na plasirana sredstva. Kako je sve veći broj takvih poslovnih odluka, to se i sve veća sredstva plasiraju tim putem.

Ta su sredstva u pravilu iznimno dobro prihvaćena, jednako u visokorazvijenim ekonomijama (gdje se u pravilu koriste za restrukturiranje dane ekonomije), a još više u privredno nerazvijenim područjima svijeta (u kojima je nedostatak kapitala glavni čimbenik i limit za korištenje njihovih potencijala). U uvjetima globalizacije kapital može silno ubrzati gospodarski razvitak zemlje u koju pritežu sredstva, jer ulazi tamo gdje su s globalnog stajališta najpovoljniji uvjeti plasmana. To, dakako, ograničava samostalnost zemlje, jer drugi donose odluke o tome što je najpovoljnije u njoj proizvoditi, odnosno za što dana zemlja ima “komparativne prednosti” pri danoj podjeli rada.

FDI u Europskoj uniji i zemljama članicama 1988-1999.

Europska je unija najznačajnije područje i odljeva i priljeva FDI u svijetu. Jedinstveno tržište, bez carina u međusobnom prometu, s jedinstvenom valutom, donosi iznimni poticaj slobodnijem kretanju kapitala i njegovom plasmanu u “najprofitabilnije” djelatnosti. U tablici 7. daju se podaci o saldu priljeva i odljeva FDI po zemljama EU.

Počnimo s analizom vrijednosnih podataka o masi FDI-a. Na početku devedesetih godina (prosjeck 1988./1993.), godišnji je priljev FDI u zemlje EU iznosio 78,5 milijardi USD, a na svršetku 90-tih (1997./1999.), 227.4 milijardi USD prosječno godišnje, odnosno povećale su se 2,9 puta. U istom razdoblju odljev sredstava FDI iz Europske unije još se brže povećavao – sa 107 na 386 milijardi USD – za

3,6 puta. Najznačajniji dio odljeva FDI iz Europske unije išao je, dakako, u same zemlje članice EU (prema računima EU smatra se da čak 70% priljeva FDI potječe iz same Europske unije), ali je značajan dio odlazio i u zemlje izvan EU. Računa se da je povećanje odljeva 4,4 puta prema zemljama izvan EU nasuprot svega 2,9 puta povećanja plasmana unutar EU. To svjedoči o sve većem plasmanu kapitala izvan same EU, o otvorenosti i mobilnosti kapitala, ali i o postojanju viška sredstava unutar EU, koji traži unosniji plasman izvan EU. Budući da je to i za nas potencijalni izvor, na njega valja upozoriti hrvatsku javnost i poslovne krugove. Zato ćemo provesti nešto podrobniju analizu tih podataka.

Tablica 7.

FDI PRILJEV, ODLJEV I SALDO U ZEMLJAMA
ČLANICAMA EUROPSKE UNIJE, 1988.-1999.
(PROSJEČNO GODIŠNJE, U MILIJUNIMA USD)

Zemlja	Priljev			Odljev			Saldo*		
	1988.- -1993.	1994.- -1996.	1997.- -1999.	1988.- -1993.	1994.- -1996.	1997.- -1999.	1988.- -1993.	1994.- -1996.	1997.- -1999.
EU	78511	99952	227436	107220	153980	386327	-28709	-54028	-158891
Austrija	768	2811	3345	1177	1441	2516	-409	1370	828
Belgija i Luxemburg	8613	11089	16850	6528	7000	20342	2085	4089	-3491
Danska	1168	3314	5657	1622	2822	5295	-454	492	362
Finska	472	1250	5760	1469	3130	9375	-997	-1880	-3615
Francuska	13976	20407	30591	24246	23520	63005	-10270	-3113	-32413
Njemačka	3052	8577	19694	18383	36237	60829	-15331	-27660	-41135
Grčka	987	1031	861	12	-14	-21,3	975	1044,7	882,6
Irska	787	1634	9881	400	662	3444	387	973	6437
Italija	4105	3529	3889	5545	6987	9156	-1440	-3458	-5267
Nizozemska	8058	11513	29977	12886	23018	42158	-4828	-11505	-12181
Portugal	1854	1108	1883	271	584	2416	1583	524	-532
Španjolska	10814	7208	9198	2675	4469	22326	8139	2739	-13128
Švedska	2586	8597	30164	6925	7522	18855	-4339	1075	11308
UK	21271	17886	59686	25083	36603	126631	-3812	-18717	-66945

Izvor: UNCTAD.

*Kod salda (-) označava neto izvoznika FDI

Vidljivo je povećanje neto odljeva FDI sredstava iz EU sa 28,7 milijardi USD na početku 90-tih godina na čak 158,9 milijardi USD na svršetku toga desetljeća, što predstavlja povećanje salda neto odljeva za čak 5,5 puta. Za nas je posebno značajno razmotriti koje su zemlje najveći izvoznik FDI.

Na svršetku 90-tih godina Velika je Britanija zemlja s najvećim neto izvozom FDI, koji iznosi 67 milijardi USD prosječno godišnje (u trogodištu 1997/99). Iza Engleske slijede Njemačka (sa 41 mlrd.USD) i Francuska (sa 32 mlrd.USD neto izvoza FDI). Daleko iza njih nalaze se Španjolska (13 mlrd. USD) i Nizozemska (12 mlrd.USD). Nasuprot tome su Austrija, Danska, Grčka, Irska i Švedska (!), neto-uvoznik FDI, što ih, dakako, ne smeta da budu istovremeno i izvoznik FDI u atraktivne projekte u Europi i u svijetu.²

Karakteristično je da nestaje negdašnja podjela na zemlje koje su samo izvoznik, odnosno uvoznik kapitala. Podaci pokazuju da se sa sve većim izvozom FDI javljaju i nešto slabije razvijene zemlje EU, zemlje njezine periferije (svi podaci za razdoblje 1997./99. prema prosjeku 1988./93.). Tako, primjerice, Portugal povećava svoje plasmane FDI za 9 puta, Irska za 8,6 puta, Španjolska 8,3 puta, Finska 6,4 puta itd. Istodobno neki veliki izvoznici FDI-a, poput Velike Britanije, povećavaju svoj odljev FDI za pet puta. Suprotno, neke zemlje smanjuju iznos plasiranog kapitala (Belgija) ili tek sporo povećavaju (Austrija i Italija za manje od dva puta).

Jednako velike razlike primjećujemo i kod priljeva kapitala u pojedine zemlje. Tako je priljev FDI u Austriju povećan za 4,4 puta, u Dansku 4,8 puta, u Finsku čak 12,2 puta, u Njemačku 6,5 puta, u Irsku 12,6 puta, Švedsku 11,7 puta.

Direktnim stranim ulaganjima objedinjavaju se i integriraju prvenstveno poduzeća "srca" (core) Europe, koja s obzirom na blizinu tržišta imaju najveće izglede za plasman FDI. Nasuprot tome, sporija se dinamika primjećuje u zemljama južne Europe (periferiji) i u Belgiji i Francuskoj. Velika Britanija, zbog svoje specifične pozicije (nalazi se još uvijek izvan monetarne unije), također bilježi manji porast priljeva FDI-a. Zaključimo: razmatranje priliva FDI po zemljama EU dokazuje kako se kapital kreće prema profitonosnim sustavima proizvodnje i usluga, ali kad treba selektirati preferiraju se "uhodana" poduzeća što bliže središtu potrošnje, a ne periferiji (iako su tamo troškovi rada u pravilu niži). Ta imanentna zakonitost kretanja kapitala, koju smo do jučer gledali u nacionalnoj ekonomiji, sada se pojavljuje u svjetskim razmjerima.

Posebno su interesantne tendencije kod salda priljeva i odljeva FDI po pojedinim zemljama. Tako se od neto-izvoznika FDI pretvaraju u neto uvoznike kapitala Austrija, Danska i Švedska i obratno, položaj neto-izvoznika potkraj 90-tih godina

² H. Louri, M. Papanastassiou i J. Lantouris (2000.) tako govore da je glavina grčkih plasmana FDI u 90-tim godinama bila koncentrirana na Balkansku regiju (značajno su zastupljeni odjeća, hrana i tekstil).

(od negdašnjeg uvoznika) preuzimaju Belgija, Španjolska i Portugal. Velika Britanija, koja je još na početku 90-tih godina imala gotovo uravnotežen priljev i odljev, u devedesetim godinama pretvara u najvećeg neto-izvoznika FDI u Europskoj uniji i u svijetu. Tome zacijelo pridonose londonska burza i tamošnje banke, koje su se specijalizirale za preuzimanje stranih tvrtki.

Sve veći izvoz kapitala putem FDI iz Europske unije ima, međutim, i jedan neželjeni učinak: odljev sredstava iz EU preko FDI od skoro 400 milijardi USD godišnje na svršetku devedesetih godina predstavlja značajno smanjenje korištenja akumulacije za domaće investicije. Odljev FDI na početku 90-tih godina činio je samo 8% domaćeg formiranja kapitala u EU, a godine 1998. dosegao je čak 26,2%. Ako uzmemo priljev FDI, tada je negativni saldo FDI za Europu na početku 90-tih godina značio manje formiranje kapitala za 2,2%, a 1998. već 11%, što je pet puta više.³ Na taj način smanjene investicije unutar EU rezultirale su smanjenom mogućnošću zapošljavanja, pa je odljev FDI, između ostaloga, bio razlogom visoke stope nezaposlenosti u EU. Jednaku situaciju imamo kod Japana. Obratan je slučaj (među razvijenim zemljama) s USA (gdje je priljev FDI veći od odljeva) i u Izraelu, što je zacijelo generiralo u tim zemljama i brži gospodarski razvitak i smanjivanje nezaposlenosti.

Na kraju, to se zbiva i unutar EU, gdje je visok neto-priljev sredstva FDI, primjerice, u Irsku (kojima se povećavaju tamošnje investicije za 25%!!), omogućavao toj zemlji i izniman porast domaćeg bruto proizvoda i punu zaposlenost, izvedeći tu nekoć privredno zaostalu zemlju u sam vrh gospodarski razvijenih zemalja Europe (Irska danas ima veći GDP po stanovniku od svog negdašnjeg gospodara Velike Britanije!!). Iz tih razloga, od posebnog je interesa za nas razmotriti ekonomska sredstva i postupke, kojima zemlja privlači strana ulaganja. To omogućava brži gospodarski razvitak, pogotovo onda kada se ta zemlja nalazi u širim integracijskim cjelinama. Pogotovo je to interesantno za negdašnje "socijalističke" zemlje, koje su pola stoljeća bile odvojene od tržišnih uvjeta, a posebno od tržišta kapitala.

FDI u tranzicijskim zemljama Središnje i Istočne Europe.

Negdašnji socijalistički sustav u zemljama Središnje i Istočne Europe uglavnom nije prihvaćao privatne inozemne direktne investicije, pa se FDI tek nakon godine 1990. s početkom procesa tranzicije javljaju kao novost, koja je u početku izazivala nepovjerenje i novog sustava. O novim tendencijama govore podaci dani

³ Vidi: WIR, - 2000.

u tablici 8. Sve do godine 1990., kao što je vidljivo iz podataka, FDI i portfolio investicije marginalna su stavka u pritoku inozemnog kapitala u analizirane zemlje (do 2%).

I obratno, krediti ako se primaju (a dolazi ih malo, kako se to vidi iz podataka nakon godine 1993.) priteču od javnog kapitala (20% – 27% od ukupnog pritoka kapitala), odnosno kredita komercijalnih privatnih banaka (do 58%).

Tablica 8.

NETO PRITOK KAPITALA U ZEMLJE SREDIŠNJE
 I ISTOČNE EUROPE, 1976. – 1997.
 (PROSJEČNO GODIŠNJE U MILIJUNIMA USD)

Oblik kapitala	1976.-1980.	1981.-1985.	1986.-1990.	1993.-1997.
Ukupni pritek	1.179	1.805	4.871	34.991
<u>Privatni kapital</u>	862	973	3.935	28.329
-FDI	15	18	122	7.939
-portfolio	0	0	30	3.223
-komercijalne banke	694	680	76	6.200
-ostali privatni kapital	153	275	3.707	10.987
<u>Javni kapital</u>	317	831	936	6.662
-međunarodne financ. institucije	204	625	-126	3.869
-službeni bilateralni krediti	113	206	1.062	2.793

Izvor: EBRD Report, 1999.

NAPOMENA: Podaci uključuju: Bugarsku, Češku, Mađarsku, Poljsku, Rumunjsku, Rusiju i Slovačku.

Sredinom devedesetih godina (razdoblje 1993.-97.) dolazi do naglog povećanja pritoka kapitala u te zemlje (on je u tom razdoblju 7 puta veći nego u petogodištu 1986.-90.). No, za našu je analizu od iznimnog značenja zaključak po kojem opada učešće javnog kapitala u ukupnim sredstvima (13% u 1997. nasuprot 45% u 1981./85.), a recipročno se povećava značenje plasmana privatnog kapitala. Pritom, međutim, opada učešće plasmana komercijalnih banaka (sa 59% u 1976.-80. na 11% u godini 1997.), a značajno se povećavaju i masa i učešće drugih privatnih investicija, posebno FDI plasmana. Oni su u stalnom porastu, od svega 1% (u razdoblju 1976.-80.) na 2% (1986.-90.), da bi na svršetku 90-tih (1993.-97.) dostigli 23%. Jednako brzo raste učešće portofolio investicija kao i ostali oblici privatnih investicija. Te tendencije govore kako se u tranzicijskim zemljama tek polako prelazi na oblik tokova kapitala koji su u globalnoj ekonomiji uobičajeni.

Kada govorimo o priljevu sredstava FDI u tranzicijskim zemljama, tada konstatiramo da postoji rastuće povjerenje investitora za plasman njihovog kapitala u ta područja. Tablica 9. daje uvid u dinamiku plasmana FDI sredstava po pojedinim zemljama.

Iz podataka slijedi da se masa ulaganja FDI silno povećava: od skromnih 2,6 milijardi USD (za 6 godina na početku 90-tih) na preko 28 milijardi USD u razdoblju 1994./96. i dosiže čak 49 milijardi USD u razdoblju 1997./99. Taj investicijski polet pritoka stranog kapitala nije jednako distribuiran, ali ga je teško sagledati iz apsolutnih podataka, jer su zemlje različite veličine. Zbog toga smo plasmane FDI sveli na kriterij FDI po stanovniku zemlje, čime smo dobili rang-listu atraktivnosti plasmana po pojedinim zemljama (vidi tablicu 9.).

Prije analize podataka, osvrnut ćemo se na dinamiku rasta stanovništva u tranzicijskim zemljama - kandidatima za ulazak u EU. Podaci nam govore da te zemlje u cjelini imaju 120 milijuna stanovnika, pri čemu se njihovo stanovništvo u tijeku 90-tih godina smanjilo. Samo Albanija, Rumunjska, Slovačka i Poljska bilježe blago povećanje broja stanovnika - kod svih ostalih (10) bilježi se smanjenje (dijelom zbog smanjenog prirodnog priraštaja, ali još više zbog iseljavanja u zemlje EU i Sjeverne Amerike).

Tablica 9.

PRILJEV FDI U TRANZICIJSKIM EUROPSKIM ZEMLJAMA

Zemlja	Ukupni priljev FDI (milijuni USD)			FDI po stanovniku (USD)		
	1988.-1993.	1994.-1996.	1997.-1999.	1988.-1993.	1994.-1996.	1997.-1999.
Albanija	39	213	134	12	59	35
BIH	21	5
Bugarska	35	304	1.812	4	36	220
Češka	502	4.859	9.128	48	470	887
Estonija	114	566	1.154	73	382	796
Hrvatska	120	738	2.792	25	158	620
Latvija	36	776	1.244	13	309	508
Litva	20	256	1.767	5	69	478
Mađarska	1.033	7.874	6.153	100	770	609
Makedonija	..	46	156	..	23	78
Poljska	478	10.032	18.773	13	260	485
Rumunjska	72	1.027	4.207	3	45	187
Slovačka	111	691	1.159	21	129	215
Slovenija	49	489	576	25	246	291
Total	2.609	27.872	48.755	22	232	409

Izvor: UNCTAD, račun autorice.

Podaci o plasmanu FDI po stanovniku pokazuju kontinuirani rast. Oni su u tablici dani u višegodišnjim prosjecima, da bi se izbjeglo da poneko iznimno visoko ulaganje u jednoj godini deformira dugoročne tendencije. Prvi je zaključak, da je u ranim fazama tranzicije (1989.-93.) volumen i struktura vanjskog pritoka kapitala bila u velikoj mjeri determinirana političkim odlukama: željelo se podržati i zaštititi duboke političke i ekonomske promjene koje su bile u tijeku. Dolazila su državna sredstva, financijske potpore i drugo, a privatni je kapital u prvo vrijeme zauzeo poziciju "čekajmo i vidimo, što će se dogoditi" !! Smatralo se da je rizik privatnih investicija iznimno visok, a da je makroekonomska situacija tih tranzicijskih zemalja iznimno slaba. Kako su se poboljšavale ekonomske prilike, smanjivala inflacija i počeo ostvarivati rast gospodarstava, promijenila se i sklonost za plasman privatnog kapitala. Prezentirani podaci govore o kontinuiranom usponu FDI po stanovniku u svim zemljama: u posljednjem trogodištu usporavanje plasmana FDI bilježe jedino Albanija i Mađarska (ova posljednja na visokoj razini plasmana FDI). Analiza visine plasmana FDI po stanovniku ukazuje na značajne razlike po zemljama. Razlikuju se četiri grupe zemalja prema prihvatu FDI po stanovniku (za 1997.-1999.):

Ukupno primile FDI po stanovniku	Zemlje:
750-999 USD	Češka, Estonija.
500-749 USD	Hrvatska, Latvija, Mađarska.
250-499 USD	Slovenija, Litva, Poljska
do 250 USD	Albanija, BiH, Bugarska, Makedonija, Rumunjska, Slovačka.

Zemlje koje su prihvatile više od 750 USD po stanovniku, očito su bile atraktivnije za FDI od drugih. To su Češka i Estonija, koje su imale viši stupanj gospodarskog razvitka u odnosu na prosjek tranzicijskih zemalja, koje su se otvorile prema stranom kapitalu u ranijoj fazi tranzicije i približile svoj gospodarski sustav pravnim propisima u Europskoj uniji. Tim se zemljama približavaju Hrvatska, Latvija i Mađarska sa FDI investicijama po stanovniku između 500 i 750 USD. Daleko ispod prosjeka nalazi se šest istočno-europskih zemalja, koje očito strani kapital drži previše rizičnim, da bi u njih ulagao velike svote na dugi rok. To su: Albanija, BiH, Bugarska, Makedonija, Rumunjska i Slovačka.

Ako promatramo ukupna FDI sredstva, koja su pristigla u tranzicijske zemlje poslije godine 1989. (tablica 10.), tada nalazimo da se putem FDI oblika kapitala plasiralo blizu 80 milijardi USD, od čega su tri zemlje (Češka, Mađarska i Poljska) primile čak 75% (odnosno 65 milijardi USD), iako imaju manje od polovine broja stanovnika ovih 14 zemalja. Sve one pokazuju konstantan uspon priljeva FDI na visokoj razini ukupnog plasmana. Makroekonomski rezultati tih zemalja postajali su sve povoljniji poslije godine 1995., pa one pokazuju dinamiku rasta veću od 4%

godišnje, sa smanjivanjem inflacije, snažnim povećanjem izvoza i drugim. Time se ove ekonomije razlikuju od nekih drugih (primjerice Albanija, Bugarska i Rumunjska), koje su posljednjih godina stagnirale, što govori o osjetljivom karakteru oporavka tranzicijskih ekonomija.

Tako danas unutar analiziranih 14 zemalja imamo različite performanse: uz one uspješne nalazimo i manje efikasne i neefikasne. FDI se jasno usmjerava samo uspješnima koje su provele privatizaciju i radikalne reforme na svom tržištu i liberalizirale svoje gospodarstvo. Tamo ulazi strani kapital u obliku FDI. Kapital, ulazeći u te zemlje potiče gospodarski razvitak na više načina. Prije svega, donosi dodatnu akumulaciju tim zemljama (u svima njima smanjena je domaća akumulativnost), a prilagodbom domaće proizvodnje potrebama inozemnog tržišta poboljšava ne samo tehnologiju i organizaciju rada, već i uklapa preuzete pogone u globalnu ekonomiju.

Tablica 10.

GODIŠNJI PRILJEV I ODLJEV SREDSTAVA FDI U TRANZICIJSKE
ZEMLJE KANDIDATE ZA ULAZAK U EU, 1988.-1999.
(U MILIJUNIMA USD, PROSJEČNO GODIŠNJE)

Zemlja	Priljev FDI godišnje, milijuni USD				Odljev FDI godišnje, milijuni USD		
	1988.- -1993.	1994.- -1996.	1997.- -1999.	Ukupno masa	1988.- -1993.	1994.- -1996.	1997.- -1999.
Albanija	7	71	45	386	14	10	4
BiH	7	21	..	14	-1
Bugarska	6	101	604	2.151	8	-12	1
Češka	83	1.620	3.043	14.489	56	103	132
Estonija	19	189	385	1.834	4	14	72
Hrvatska	20	246	931	3.650	19	12	106
Latvija	6	259	415	2.326	1	-43	20
Litva	3	85	589	2.043	..	1	13
Mađarska	172	2.625	2.051	15.060	13	30	387
Makedonija	..	15	52	202	1
Poljska	80	3.344	6.258	29.283	8	31	187
Rumunjska	12	342	1.402	5.306	9	2	3
Slovačka	22	230	386	1.961	12	25	-44
Slovenija	8	163	85	793	9	4	27
Tranzicijske zemlje ukupno	22	232	409	79.505			

Izvor: UNCTAD

Mjere, kojima su neke tranzicijske zemlje uspjele privući značajni broj FDI odluka, u isti mah govore i o ocjeni kako strani investitori procjenjuju gospodarski potencijal neke zemlje. Nerijetko FDI zaobilaze negdašnje prioritete bivših režima (željezare, rudnike ugljena, željeznički promet, rafinerije, infrastrukturne zahvate u regulaciji rijeka, luke, poljoprivredu i drugo), a favoriziraju ulaganja u dotad zapostavljene sektore (telekomunikacije su klasičan primjer). Na taj način FDI grade ne samo drugačiju strukturu proizvodnje, već daju i druge odrednice strategiji gospodarskog razvitka svake zemlje.

Osim toga, tranzicijske se zemlje sve više približavaju, što nije samo rezultat ulaska u WTO i zajedničko tržište CEFTA-e, već i spoznaja multinacionalnih kompanija da će na tom tržištu najbolje prosperirati ako olakšaju svoj pristup svim zemljama preko poduzeća-kćeri, koje osnivaju zemlje u tranziciji u drugim tranzicijskim zemljama. Te su zemlje i značajni izvoznici FDI kapitala. Mađarska je u trogodištu 1997./99. plasirala godišnje skoro 400 milijuna USD FDI investicija, uglavnom u tranzicijske zemlje. To je gotovo trećina priljeva FDI u tu zemlju. Na tom se putu nalaze i Češka i Poljska, a podaci pokazuju da i Hrvatska kreće tim putem (sjetimo se samo investicija Plive u Poljsku i Češku, zatim FDI plasmana Podravke itd.). Tržišna ekonomija koja se stvara u tranzicijskim zemljama postupa po istim imanentnim zakonitostima multinacionalnih tvrtki: treba olakšati pristup tržištima, a to se može najlakše uraditi preko osnivanja novih ili još češće preuzimanja postojećih tvrtki, (M&A) kojima se onda daju takvi proizvodni programi, koji najviše odgovaraju proizvodnom koncernu.

Zaključna razmatranja

(1) U uvjetima globalizacije inozemne direktne investicije pokazivale su iznimni porast u minula dva desetljeća 20. stoljeća. Svjetski tokovi FDI povećali su se za 15 puta (sa 58 milijardi u 1982. na 865 milijardi dolara u godini 1999.). Kapital, koji je uložen putem FDI približava se danas iznosu od oko 5 trilijuna dolara. Na svršetku 90-tih čak je sedmina svjetskih investicija bila u obliku FDI. Razvijene zemlje glavni su izvor kapitala, koji se plasira putem FDI - one daju čak 95% ukupnog iznosa (ako bi ubrojili u razvijene Hong-Kong, Tajvan i Singapur).

(2) Na svršetku 90-tih godina zamjećuje se opadanje značenja Japana i "ostalnih razvijenih zemalja" (na svega 3,7%), stagniraju SAD i Kanada sa svojim udjelom u izvorima FDI oko 20%, a naglo se povećava značenje Europske unije u ukupnim plasmanima na čak 64%.

(3) Izračunali smo da glavnina svjetskih FDI potiče iz privredno razvijenih zemalja i upućuje se u privredno razvijene zemlje (tri četvrtine). Svega oko

petine svih FDI usmjerava se u privredno nerazvijene dijelove svijeta, koji čine više od četiri petine svjetskog stanovništva i kojima je kapital neophodan, zbog razvitka svojih potencijala i sustizanja daleko ispred njih odmaklih razvijenih ekonomija.

(4) Europska je unija najznačajnije područje i odljeva i priljeva FDI u svijetu. Analiza vrijednosnih podataka pokazala je da je na početku 90-tih godišnji priljev FDI u zemlje EU iznosio 78.5 milijardi dolara, a na svršetku 90-tih 227,4 milijarde dolara prosječno godišnje (povećanje od 2,9 puta). U istom razdoblju još se brže povećavao i odljev FDI iz EU za 3,6 puta (sa 107 na 386 milijardi USD). Računa se da je povećanje odljeva 4,4 puta prema zemljama izvan EU, nasuprot svega 2,9 puta povećanja plasmana unutar EU. To svjedoči o povećanom plasmanu kapitala izvan same EU, o otvorenosti i mobilnosti kapitala, ali i o postojanju viška sredstava unutar EU, koji traži unosnije plasmane, na koje potencijale treba upozoriti hrvatske poslovne krugove.

(5) Zemlje središnje i Istočne Europe imale su u početku tranzicije manje od 2% ukupnog pritoka FDI (3,6 milijardi USD), da bi se povećale za oko 6 puta na svršetku 90-tih, kada dosižu 21,4 milijardu dolara (što čini ipak samo 2,4% ukupnog svjetskog pritoka FDI).

Ako promatramo ukupna FDI sredstva, koja su pristigla u tranzicijske zemlje poslije godine 1989., nalazimo da je putem FDI oblika kapitala plasirano blizu 80 milijardi USD, od čega su tri zemlje (Češka, Mađarska i Poljska) primile čak 75% (odnosno 65 milijardi USD), iako imaju manje od polovine broja stanovnika ovih 14 zemalja. Makroekonomski rezultati tih zemalja postajali su sve povoljniji poslije godine 1995., pa one pokazuju dinamiku rasta veću od 4% godišnje, sa smanjivanjem inflacije, snažnim povećanjem izvoza i drugim. Time se ove ekonomije razlikuju od nekih drugih (primjerice Albanija, Bugarska i Rumunjska), koje su u posljednjim godinama stagnirale, što govori o osjetljivosti oporavka tranzicijskih ekonomija.

LITERATURA

1. *Aristotelous, K. i Fountas, S.*: "An Empirical Analysis of Inward Foreign Direct Investment Flows in the EU with Emphasis on the Market Enlargement Hypothesis", *Journal of Common market Studies*, Vol.34, No.4.
2. *Dunning, J.H.*: "Globalization, Trade and Foreign Direct Investment", Elsevier Science Ltd., 1998.
3. *Dunning, J.H.*: "The European Internal Programme and Inbound Foreign Direct Investment", *Journal of Common market Studies*, Vol.35, No.1, 1997., str. 1-30.

4. *J. Clegg and S.Scott-Green*: "New FDI Capital Flows into the EC: The USA and Japan" *Journal of Common Market Studies*, Vol.37, No.4, 1989.
5. *H. Louri, M. Papanastassiou i J. Lantouris*: "FDI in the EU periphery: a multinominal logit analysis of Greek firm strategies", *Regional Studies*, Vol.34, 2000., str. 419-427.
6. *Jovančević, R.*: "Globalna ekonomija na početku 21.stoljeća i hrvatsko gospodarstvo", *Gospodarska politika Hrvatske i Europska unija*, ur.R. Jovancevic: Ekonomski fakultet Zagreb i Mekron promet Zagreb, 1998., str. 1-55.
7. *M.K. Boutchkova i W.L. Megginson*: "Privatization and the Rise of Global Capital Markets", *Financial Management*, Vol. 29, No.4., 2000.
8. Statistički izvori:
Eurostat (2000) European Union Direct Investment, Luxembourg.
United Nations , World Investment Report 2000.

DIMENSIONS OF FOREIGN DIRECT INVESTMENTS IN CONTEMPORARY WORLD

Summary

In this paper, the authoress shows that during past two decades foreign direct investments (FDI) became significant form of capital investment in the world, and that relative importance of state investments and bank untied loans to states declines. She points out the fact that nowadays the EU is the biggest provider and receiver of FDI, because capital mobility has been strongly enlarged by formation of economic integration of 15 – countries members. In the period 1997 to 1999, the EU invested 386 milliard FDI yearly on an average, the inflow was USD 227 milliard, so the yearly FDI balance amounted to USD 159 milliard. A special attention has been paid to Central and Eastern European countries especially analyzing FDI inflows into them. She comes upon large differences in amounts which have been accepted by particular regions so far, what indicates the fact that foreign investors had, to a large extent, their preferences toward countries with more stable political circumstances and to those with economically flexible economic systems coordinated with the EU regulations.